

# Albanci in Albanija

»Regierungen sind Segel,  
das Volk ist Wind,  
der Staat ist Schiff,  
die Zeit ist See.«  
(Ludwig Borne)

## 1. Poreklo

Kot velja za vsa ljudstva na Balkanu, je tudi Albancem težko določiti *izvor*.

Bržkone njim še težje kot, postavimo, njihovim sosedom. Težave se začnejo že pri geografski umestitvi. Brez kontraverz in ostrih nasprotovanj drugih, ki si ga lastijo, je bržkone Albancem moč prisoditi le relativno majhen prostor, ki naj bi bil, kot sami rečejo *Shqiperija* ali *Shqipnija* in s tako oznako pomenil bodisi etnično poselitev ali državni (nacionalni) pojem »albanstva«. Nemalo tega prostora sosedje Albancem ne bi priznali, sami Albanci pa kot argument lahko pravzaprav uporabljajo le razprostranitev dejanske sodobne etnične pričujočnosti.

Sosedje so v prednosti. Kot dopolnilno in nemalokrat kontrastno argumentacijo izrabljajo državni okvir. Tudi ko se ta od etničnega ostro razlikuje, je prednost te argumentacije v dejanski supremaciji skozi državne strukture. Države na sploh niso na Balkanu nastajale kot kake povsem razpoznavne etnične celote, marveč kot politične tvorbe, ki so si nadele ime najmočnejše etničnosti ali pa samodoločitve vladanja. To sicer ni le balkanska posebnost, je pa na tem prostoru prednost države usodna v zgodovinskem smislu tudi tako, da se evocirajo »zgodovinske pravice« skozi državo. Tako se Grčija sklicuje na kontinuiteto »grštva« od antike prek Bizantinskega (vzhodnorimskega) cesarstva do moderne državnosti, kakršna je postopoma vzniknila v času razpadanja Otomanskega imperija. Pri tem je poudarjen uspešen upor temu imperiju. Tudi ko ne postavlja eksplicitnih teritorialnih zahtev, zahteva v tem kontekstu Grčija zase ekskluzivno pravico na zgodovinsko ozemeljsko ime, kakršno je Makedonija.<sup>1</sup> Neposredno se na Albanijo nanaša v tem smislu zgodovinski naziv pokrajine Epir.

Srbija se sklicuje na tako imenovano nemanjičko tradicijo, ozemeljske in kulturne dosežke srednjeveške srbske države kljub premakljivostim in nestalnostim njenih meja.<sup>2</sup> Prav tako Bolgarija utemeljuje svoje »zgodovinskosti«, čeprav se to Albancev ne tiče tako neposredno kot sosedstvo Srbije in Grčije. »Presežki etničnosti«, ki naj bi sovpadali z doseženimi državnimi mejami, praviloma v konfliktu in izključevanju drugih, naj bi vpeljali za vse čase.

Čas povsem drugačnih državnih razporedov, še posebej proti dejstvom (turške) otomanske imperialne obsežnosti, se rad pozablja. Povsem zoper logiko

\* Dr. Stane Južnič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede.

<sup>1</sup> Glej: »Kdo je Makedonec?«, Teorija in praksa, Ljubljana, let. XXIX, št. 11–12, november–december, 1992, str. 1174

<sup>2</sup> O tovrstnih utemeljevanjih nacionalne identitete in določanjih »nacionalnih začetkov« v Identiteti, Ljubljana: FDV, 1993, str. 312

zgodovinskega dogajanja se »tuje« državnosti razvrščajo v kategorijo okupacij. Tudi to je sicer splošna (raz)potegavščina v sklicevanju na kompletnost nacionalnega bistva in bitja skozi zgodovino.

Albanija je na delu svojega etničnega ozemlja nastala kot država šele leta 1912. Brskanje po zgodovini o veliko zgodnejših tovrstnih podvigih ostaja, naj tako rečemo, nedokončan posel zgodovinskih rekonstrukcij. V dejstvu razvidne državotvorne zapoznelosti so za Albance očitne težave. Retardacija ali, naj rečemo, zaostajanje in celo nazadovanja, da ne rečemo odlaganja v nastajanju sodobne albanske države, imajo vsekakor za Albance usodne posledice. Najpomembnejša je prav gotovo redukcija albanske države na meje, ki še zdaleč niso etnične.

Bržkone lahko rečemo, da se bo albanski problem prej ko slej reševal v soočanjih rivalskih in izključujočih državotvornih potenc na Balkanu.

a) Izpostavili smo torej *zapoznelost* zgodovinske legitimizacije albanske nacionalne identitete. S tem zaostajanjem je albanska nacionalnost v izraziti defenziji, kajti ideologijo nacionalizma so drugi na Balkanu začeli konstruirati že v 19. stoletju. Danes v situaciji izrazitih konfliktov med izključujočimi se nacionalnimi pretenzijami jo lahko le intenzivno nadgrajujejo, Albanci pa jo morajo šele izgrajevati.

Zapoznelost se izraža v albanski defenzivnosti. Omenjeno zamudništvo lahko le delno kompenzirajo z dejstvi svoje dejanske etnične razprostranitve. Toda etnični argument ima v konfrontaciji s silo dogotovljenih nacionalnih ideologij in brutalno močjo države le malo veljave. Končno to občutijo tudi muslimani. Le nadmoč državne organizacije in pričujočnost nacionalnih ustanov sta relevantni v situaciji konfliktov.

Prav gotovo to ni le albanski problem. Tudi v Evropi ga poznajo drugi zapozneli narodi. Pri nekaterih se vse sklene z dramatičnim kleščanjem etničnega ozemlja. Spet drugi se trudijo definirati »nacionalno ozemlje« z brezupnimi poskusi terorizma. Deljenost na več držav je vsekakor najbolj tragična izhodiščna točka v graditvi zapoznele nacionalnosti, pa naj gre za primer Baskov ali še posebej Kurdov.

Etnični argument pa ohranja svojo težo, če

– roditelna moč kakega naroda uspešno tekmuje z demografskim potencialom sosednjih narodov ali pa je, kot je to prav v albanskem primeru, izrazito nadmočna;

– so asimilacijske možnosti sosednjih narodov omejene, pa naj gre za prevelik preskok v etničnem bistvu ali zaradi posebnih gospodarskih, kulturnih in še kakih okoliščin, zlasti potencirane etnične distance;

– gre za etnične prepletenosti in zapletenosti tako, da v njih vsaka etničnost dobi izrazitejše konture.

V določeni meri vsaka nacija, ki teži k definiranju skozi državo in ima prednosti v demografski ekspanzivnosti, prav na to računa, če je zgodovinsko ujeta v zamudništvo glede državotvorja. Pri tem pa se le redko odreka kontraargumentacije na področjih, kjer imajo, zoperstavljeno etničnemu argumentu, na voljo dokaze zgodovinske državnosti ali kake druge.

b) Posebna vrsta koroboracije etničnemu argumentu je dokazovanje *staroselskosti* ali, če uporabimo latinski izraz, indigenosti.<sup>3</sup> To sicer ni povsem določljiva

<sup>3</sup> Lat. *indigena,ae,m. domorodec. domačin, tako: začetec, originalen prebivalec kakega kraja ali dežele, kar je moč izraziti tudi z gr. *autochthon*, nastal na kraju kjer biva, torej prvoten prebivalec. Pojem se uporablja danes predvsem*

kategorija v smislu, da bi imela povsem jasne in nedvoumne pravne ali, postavimo, moralne konsekvence. Še zlasti zaradi tega, ker je staroselskost težko določiti po mnogih generacijah. Je pa argument uporaben v določeni meri, ko naj bi večje pravice na določeno ozemlje imeli tisti, ki so na njem bili »prej«.

Albanci v sporu s sosedi prav gotovo lahko segajo po tem argumentu. Tako dokazujejo »predpravice« in vztrajajo pri svojih »starejših pravicah«. Še zlasti je to izvedljivo, če se dokazuje s kontinuiranostjo bivanja, ki so ga presekali prišleki, priseljenci ali pritepenci. Tak argument lahko močno vibrira in privzdigne narodno zavest v situaciji evidentne ogroženosti etničnega »telesa«.

Konkretno gre pri Albancih za dokazovanje ilirskega izvora. Iliri so dokazano bili staroselci na Balkanu vsaj v obzorjih zabeležene in s tem znane zgodovine. Dokler je vladalo prepričanje, da so Slovani staroselci na Balkanu, je tudi v tej domnevi vladalo ilirsko ime. Tudi napoleonovska upravna tvorba si je nadela ime »Ilirske province« (1809–1813). Gibanje, ki je resno zastavilo ne le vprašanje omenjene samobitnosti, marveč tudi združitve južnih Slovanov v eno državo, si je našlo prav tako ilirski naziv (1835–1848), dokler ni bilo prepovedano, ker se je take združitve ustrašila avstrijska oblast.

Manipuliranje z ilirskim imenom in izvorom je sicer dokaj razprostranjeno, ker je tako moč dokazovati »starobitnost« na Balkanu. Albanci bodo bržkone pri tem najbolj vztrajali. Prav zanimivo je, kako je albanska Akademija znanosti (po letu 1970) pripoznala potrebo po antropoloških preiskavah. V prvi vrsti naj bi služile kot spodbuda k odkrivanju »povezav« med Albanci in predzgodovinskimi ljudstvi, še posebej pa z Iliri.<sup>4</sup> Arheologi naj bi k temu kar se da veliko prispevali in bili so »formirani« kot zgodovinarji.

Rekonstrukcija porekla bo seveda imela pri Albancih vedno nova razsežja, bržkone so trenutne zavore v pomanjkanju sredstev za raziskovanje in v premajhnem številu znanstvenikov. Prav tej temi se ne bodo mogli odreči. Gre, naj ponovimo, za vabljalnost in (ideološko) učinkovitost teze o avtohtonosti.

Še bolj pa bo tovrstno dokazovanje spodbujeno zaradi nasprotnih hipotez. Staroselski domnevi se namreč zoperstavlja dokazovanje o splošnih »preseljevanjih«, premeščanjih prebivalstva na Balkanu. Ne gre le za prebivalstvo, ki se je »priteplo« od drugod in prek Karpatov pljuskalo na Balkan. Možno je namreč, da se je pod pritiskom prihajajočih in nastopajočih ljudstev (ali plemen), pa tudi iz kakih drugih in drugačnih razlogov, tudi relativno avtohtono prebivalstvo premikalo in preseljevalo. Splošne etnične komocije pa so, kot bomo še razpravljali, predvsem ustvarjale nove etnične »kombinacije«, kakršna je na primer tista, ki so jo povzročili Bolgari, tjurksko ljudstvo z Volge, ki se je spustilo na Balkan, se slaviziralo in tako nastalemu narodu zapustilo ime.

Neovrgljivih dokazov za katero koli tezo ni. Prav zato je argumentacija premakljiva in daje možnosti mnogih kvaziznanstvenih manipulacij. Te pa imajo kaj lahko veliko težo v politiki.

c) Teza o staroselskosti in argument priseljenosti se v nacionalnih oziroma nacionalističnih disputih izključujeta. Ne eno ne drugo stališče pa ne more povsem nedotaknjeno prestatati *kritične presoje*. Etnogeneza na Balkanu je, kot je to povsod, kjer so bile migracije frekventne, neprimerno bolj zapletena.

v relacijah novejšje migracije, ki je preplavila »domorodno prebivalstvo«, na primer v Ameriki, Avstraliji, na Novi Zelandiji itd.

<sup>4</sup> Becky A. Sigmon: Physical Anthropology in Socialist Europe, American Scientist, Vol. 81, No. 2, March–April 1993, p. 136.

Bilo pa bi preveč pričakovati kako zблиžanje ali, naj rečemo pomirjenje argumentov, tez in hipotez. Predolgo so se negovale in zašle v mnoge ekstremne razlage. Njihova politična in ideološka teža pa prej raste kot upada.

Nekoliko strnjeno bi argumentacijo lahko razdelili takole:

Prva sloni na dokazovanju razsežij in obsežnih državnosti, pogosto sloneča na sintezi določenega izbranega zgodovinskega trenutka, ko je »država prednikov« zavzemala (praviloma) največ ozemlja. Državnostna teza, naj ji tako rečemo, izključuje vsak drug argument in sloni na mitu, ki ga je pogosto negovala kaka deponija zgodovinskega spomina, kakršna je bila na primer srbska pravoslavna cerkev, nemalokrat pa kar narodna (epska) pesem in ustno predanje.

Druga je subtilnejša in v odnosu na prvo kontrastna.

Deli pa se na

– domneve o etnični kontinuiteti,

– analize jezikovne kontinuitete oziroma razvoja jezika, ki s kako etničnostjo sovpadе ali jo definira.

Podporni podatki naj bi izhajali iz določene interpretacije razpoložljivih in ohranjenih zgodovinskih argumentov ali pa gre za iskanje korenin sodobnega jezika v njegovih preteklih stratah. Etnični in lingvistični argument se prepletata, kajti jezik je temeljno povezovalno tkivo etničnosti.

Ko gre za Albance, se razpre dilema:

– ali gre za premočrtno kontinuiteto z jezikom Ilirov,

– ali drugi jezikovni elementi rušijo to kontinuiteto.

Težave so velike, ker

– ilirščine kot jezika v vseh njegovih razsežnostih ne poznamo, to ni bil pisan jezik in ni došel do ravni zapisanosti kake grščine ali latinščine,

– sami Iliri so bili deljeni na plemena na velikem prostoru in ta plemena so prav gotovo odnegovala mnoge jezikovne separatnosti in posebnosti,

– obrobna ilirska plemena, ki so živela ob grških, latinskih ali kakih drugih jezikovnih sistemih, so bila vsestransko pod akulturacijskim vplivom razvitejših kultur in tako tudi jezikovno niso ostajala zaprta pred različnimi vplivi. Jeziki na Balkanu so bili na splošno v nenehni *konvergenci*,<sup>5</sup>

– že izoblikovani jezikovni sistemi se delijo na narečja na sinhronični in na diahronični osi in standardizacija jezikovnega sistema je praviloma dejanje, ki skuša to divergentnost odpraviti z večjim ali manjšim uspehom, albanski jezik se deli na jezik Toskov in Gegov.

č) Vsekakor je razpravo o albanski etnogenezi moč najbolj, naj rečemo, elegantno končati s tistimi rekonstrukcijami procesa, ki kažejo na to, da ni moglo biti »čistega« izvora.

Med drugimi argumenti je moč uporabiti tudi ustni zgodovinski spomin<sup>6</sup>, ki je v izrazito patriarhalnih družbah beležil prednike kot nekakšne »praočete«, ki so utemeljevali ožje rodovne skupnosti ali plemena, kot so te skupnosti znane med Albanci in drugod, zlasti v njihovi soseščini. Ne moremo mimo takega spomina, ki je dolgo določal identiteto sosednjih albanskih in črnogorskih plemen.

Kučī (ki imajo albansko ime kuq, kar pomeni rdeč) so bili brčkone najprej albanski »rod«. Vsaj tako naj bi bilo še v 17. stoletju. Pozneje so črnogorsko pleme. Na temelju žive tradicije imajo tri črnogorska plemena (Vasojevići, Piperi in OZRINIČI) in dva albanska plemena (Krasniqi in Hoti) skupnega prednika.

<sup>5</sup> Lingvistična antropologija, str. 68 in drugod, posebno str. 110

<sup>6</sup> O takem spominu kot obliki kolektivnega pomnjenja glej: Novejša zgodovina (Izbrana poglavja) (1981), str. 26–27

Če upoštevamo take in podobne podatke, postane tudi »razmejitev«, ki je danes nacionalna, jasnejša. V prepletenosti poseljenosti je prevladal eden od jezikov in morda se k temu dodaja še verska pripadnost med pravoslavjem in katoličanstvom.

Kako nekonkluzivne so znale biti identitete, nam kaže zapis v eni od srednjeveških kronik (iz začetka 15. stoletja).<sup>7</sup> Nastopa veljak Vonga ali Vuga, ki zase pravi, da je serbalbanitobulgarovlah. Prav to nazorno kaže na zapletenost balkanskih etnogenez. Nekdo je lahko o sebi sodil, da ima korenine kar v štirih etničnostih, kot bi temu rekli danes.

Največje prepletenosti so seveda bile na robovih naselitvene kontaktnosti, pa naj gre za staroselce ali prišleke. Vsako naselitveno jedro je seveda imelo težnje k razširitvi s poselitvenim širjenjem in z asimilacijo. Mesta pa so imela posebno vlogo višje civilizacijske ravni, kot so imeli »razpršitveno« vlogo redko poseljeni gorski in manj dostopni kraji.

## 2. Kontinuiteta in diskontinuiteta

Znana zgodovina na prostorih današnje Albanije oziroma na prostorih sodobne albanske etničnosti nam le deloma pojasni albansko etnogenezo. Ti prostori so namreč bili ob morju dokaj dostopni vdorom od zunaj, v notranjosti pa precej zaprti.

a) V obzorje znane zgodovine to ozemlje vstopa v *helensko kolonizacijo*. Na bržkone pretežno ilirsko populacijsko substrato se vrinjajo obalna mesta. Med njimi dobi Drač (albansko Durres, italijansko Durrazzo) posebno vlogo. To je, tako kot na primer Epidamnus, že v stoletju pred našim štetjem kolonija otoka Krfa (Korkyre), ki je že prej postal področje grške kolonizacije. Z vzpostavljanjem takih kolonij je že nastal kontrast med obalo in notranjostjo tudi v etničnem in ne le civilizacijskem smislu.

Že v prvem stoletju našega štetja pa pade skoraj celotno ozemlje današnje Albanije pod *rimsko oblast*. Rimska uprava je vsekakor bila učinkovitejša kot grška kolonizacija pri niveliziranju balkanskega prebivalstva. Tudi romanizacija je bila v okvirih imperialne države, kakršna je bila rimska, učinkovitejša od helenizacije, čeprav se prav ob obali današnje Albanije dva tokova dokaj prepletata.

Kulturna nivelizacija pa je predvsem omejena na obalo. Bilo pa je kar precej kolonizacije z izsluženimi vojaki v rodovitnejših in dostopnejših rečnih dolinah.

Relativno kompaktna in bolj izolirana gorska plemena pa so se romanizaciji upirala. Pogosto so se izmuznila »imperialni oblasti«. To pa ni veljalo le za rimski imperij, marveč pozneje tudi za otomanski. Ločnica med prebivalci rodovitnih dolin in prebivalci težko dostopnih in prehodnih planin je bila vselej civilizacijsko pomembna. Imela pa je tudi politične posledice. Plemenska ureditev je na splošno ohranjala visoko stopnjo neodvisnosti. Seveda so bila plemena te vrste tudi v neprestanih medsebojnih sporih in hkrati so bila prisiljena vzpostavljati mnoge vezi s civilizacijo dolin in globalnimi državnimi okviri. To so bili tudi kanali akulturacijskih vplivov.

Tudi v tej luči je težko govoriti o pravi avtohtonosti kot dolgotrajnem bivanju na istem prostoru v relativni izolaciji.

<sup>7</sup> Enciklopedija Jugoslavije, op. cit. str. 155 in omenjani zbornik Albanci

Po delitvi rimskega imperija (na vzhodni in na zahodni del, še posebej usodno leta 395), je meja potekala čez osrčje Balkana in albansko ozemlje je bilo »na vzhodu«. Ni pa to povsem jasna in dokončna lociranost. Objadranska lega je določala premakljivost meja med bizantinsko nadoblastjo in različnimi pretendenti na zahodno imperialno vlogo. Kot mnoga druga ozemlja na Balkanu je bilo tudi albansko zelo pogosto v imperialnem precepu.

Političnoupravni delitvi skozi Balkan se je pridružila tudi kontrastnost verskih denominacij, še posebej na relaciji med pravoslavjem (s središčem v Konstantinoplu ali Carigradu) in katoličanstvom s središčem v Rimu.

b) Konec antike in prekinitev rimskega državotvorja na Balkanu sta čas *preseljevanja ljudstev*,<sup>8</sup> ki je dodobra spremenil etnično podobo na Balkanu.

Če strnemo dogajanja, bi rekli, da so omenjena ozemlja preseljevanja ljudstva dočakala z

– romaniziranim ali celo romanskim prebivalstvom mest in

– prebivalstvom iz notranjosti, ki sta ga grecizacija in romanizacija le delno oplazili, čeprav so bili akulturacijski vplivi te vrste povsem razvidni. Obstajal je potemtakem določen civilizacijski razdor, ki je imel tudi etnične konotacije in jezikovne ločenosti. V take razmere so se prihajajoča ljudstva interpolirala. Včasih so omenjeni razdor poglobila in v njem, naj rečemo, izdolbla prostor za lastno, ločeno etnogenezo.

Poseben položaj in vloga mest pa sta dolgo izpostavljena. Prišleki mest niso mogli zavzeti in zasesti, so pa nekatera v notranjosti porušili. Zato na jadranski obali, podobno kot ob celem Jadranu na »balkanski strani« dolgo vztraja civilizacijski kontinuum v kulturnem, jezikovnem, verskem in še kakem drugem smislu. To dejstvo je izjemno pomembno v vseh etnogenezah na tem prostoru.

Staroselsko prebivalstvo v notranjosti se je prišlekom vsaj delno umikalo. Pogosto pa se je z njimi stopilo v nove *etnične amalgame*. Razlogi, ki so določali v takih amalgamih etnično ime, jezik in zgodovinski spomin, so dokaj zapleteni.

c) *Slovansko* poseljevanje Balkana je bilo od drugih vdorov neprimerljivo, množičnejše, kompaktnejše in kontinuirano. Zato so pač njegove posledice za balkansko etnogenezo usodnejše. Prav s takim poseljevanjem je nastala neposredna soseščina, ki je bistvenega pomena za razumevanje albanske etnogeneze.

Nikakor ne smemo mimo dejstva, da je bila usodnost te poselitve trajnejša, ker so Slovani razmeroma hitro oblikovali državotvorna jedra. Med njimi tudi za Albance najpomembnejše srbsko. Ta jedra so bila med seboj v rivalstvu in konfliktu. Obstala pa so tudi tista, ki so se vezala za propadle imperije (obeh rimskih cesarstev, vzhodnega in zahodnega). Vsa so v albanski soseščini posegala po ozemlju današnje albanske etničnosti, pogosto v prerivanju in spodrivanju.

Morda bi lahko zgodovinsko strnjeno rekli, da sta se izoblikovali najprej dve sestavini imperialnih posegov in sledili sta jim »obalna« in tista »iz notranjosti«. Precej je bilo »vmesnih« zavojevalskih posegov: v 9. stoletju si je (današnja) južno Albanijo podredila Bolgarija, potem je nastopilo cesarstvo, ki mu rečemo makedonsko na čelu s Samuelom (druga polovica 10. stoletja), ki ga je uničil bizantinski cesar Bazilij (976–1025).

V 11. stoletju pa je nastopila nekako kot substitucija »zahodnega« imperialnega poseganja nova sila: Benetke. Kar uspešno je zavzemala in si prisva-

<sup>8</sup> Pod tem pojmom razumemo premeščanje celotnih etnij (ali morda plemen), germanskih, slovanskih in sarmatsko-mongolskih nekako po letu 375. Povzročil ga je prihod Hunov na obalo Črnega morja. Ti so pritisnili na (germanske) Gote in sprožil se je plaz, ki je trajal približno do prve polovice 7. stoletja.

jala jadransko obalo od Istre in Dalmacije navzdol. Na ozemlju današnje Albanije je ta nova sila utemeljila nekatere pomembne točke, med njimi Skader (albansko Shkoder ali Shkodra, italijansko Scutari). Benetke so nastopale pogosto kot »tretji«, ki je imel dobičke od nenehnih sporov med »južno« in »severno« ali iz notranjosti Balkana izvirajočo imperialno sestavino.

č) Kot »tretji dejavnik« se je v 11. stoletju pojavilo južnoitalijansko *normansvo*. Pod izjemno podjetnim Robertom Guiscardom in njegovim sinom Boemundom nastopijo osvajalci z druge strani Jadrana. Pri tem početju prav ti osvajalci odločujoče definirajo Albanijo.

Že leta 1081 so Normani skušali izgnati bizantinsko oblast. V svojih osvajalskih ambicijah so postali benečanski tekmeci in zaveznitva so bila dokaj zapletena.

V teh rivalstvih se končno izlušči ime Albanija v različnih oblikah in izdajah, da ne rečemo verzijah. To je bil začetek ozemeljskega in etničnega definiranja, ki so ga nadaljevali naslednji pretendenti na ozemlju tostran Jadrana, neapeljski Anžujci ali Anžuvinci (iz francoske vladarske hiše Anjou, ki si je pridobila neapeljsko – sicilsko »krono«).

Leta 1272 je Karel I. (Charles), neapeljski in sicilski kralj, osvojil Drač in tako razrešil vsaj za nekaj časa bizantinsko-beneško-normansko rivalstvo. Prav gotovo je izjemnega pomena za albansko zgodovino, da se je razglasil za *albanskega kralja* (Rex Albaniae).

Ob tem se je zasedla nekakšna trojnost ozemlja, ki postaja etnično albansko:

- severni del občasno figurira znotraj srbskega državotvorja,
- srednji, ki se politično definira kot Albanija, je področje osvajanj z drugega »brega« Jadrana,
- južni ostaja pod egido sukcesivnih državotvorij, ki izhajajo iz bizantinskega (vzhodnorimskega).

Treba je poudariti, da meje niso bile ne trajne ne obstojne. Tako je na primer pomembno mesto Drač od 11. do 14. stoletja vsaj okoli tridesetkrat zamenjalo gospodarja. Ob vzponu srbske fevdalne države pod Štefanom Dušanom (1331–1355) je bila v tej državi cela Albanija, razen Drača in okolice. Vendar je tudi to bilo le začasno in, naj rečemo, prehodno stanje.

d) Uveljavljanje albanskega imena s *kraljevskim naslovom*, čeprav tujemu vladarju kot »dodatek« že obstoječemu, se kaže kar pomembno. Po tej poti je tako kot drugod na Balkanu vsaj z določeni rudimentarnosti definirana ne le državnost, marveč v veliki meri tudi etničnost. Kraljevske naslove je sicer radodarno delil rimski papež in po tej poti pariral bizantinski (imperialni) nadoblasti in predvsem carigrajski (pravoslavni) cerkveni pristojnosti.

Morda je ta dodelitev nekoliko medlo vtisnjena v albanski zgodovinski spomin, da ne rečemo, narodno zavest. To je tako tudi zato, ker »albansko kraljestvo« ni imelo iste virulentnosti kot sosednja. Prav gotovo pa sta bili njegova tujost in kratkotrajnost taki, da nista mogli pustiti globljih sledov.

Pač pa je moč sklepati, da z nastankom imena Rex (kralj) Albanije nastaja »jedro« etničnega poimenovanja z mnogo daljnosežnimi posledicami. Tako ime postopoma preseže lokalna, pogosto plemenska imena.

Prav zato se ne gre čuditi, da si albansko zgodovinopisje, odkar se je resneje konstituiralo, zelo prizadeva za rekonstrukcijo političnozdrževalnega mehanizma »albanskega kraljestva«. Ni pa še vedno povsem natančno znano, kako se to ime najprej glasi in kdo je bil z njim začetno poimenovan. Verjetna je domneva, da je

živelo relativno majhno pleme, ki ga v drugem stoletju omenja geograf Ptolemej<sup>9</sup> kot Albance. To naj bi bilo ilirsko pleme in tudi ta podatek je pomemben. Dokazoval naj bi

– relativno zgodnost albanskega imena, kar naj bi tudi poudarjalo njegovo prednost pred (poznejšimi) imeni sosedov,

– ilirski izvor Albancev, o čemer smo že razpravljali.

Središče te »zgodnje Albanije« naj bi bilo v Kruji, mestu, ki je bilo sedež škofa, in moč je najti, da se je včasih imenoval Episcopus Arbanensis.

Povezava z omenjenim plemenom je lahko tudi dvomljiva. V pravem in izpričanem smislu se ime Albanci pojavlja šele v 11. stoletju. Včasih je to v verziji Arbanitai in to so bili vojaki v službi bizantinske uprave oziroma državne oblasti. Šele leta 1285 je ohranjen zapis, ki govori o albanskem jeziku (lingua albanesca).<sup>10</sup>

Še večji so pomisleki lahko na temelju vztrajne deljenosti »albanskega prostora«. Preden je prišla otomanska oblast (Turki), se v 14. stoletju sicer lahko govori o rušenju tuje nadoblasti, vendar še ne o kaki združujoči albanski. Tako je

– leta 1347 iztisnjena bizantinska oblast,

– leta 1350 so pregnani anžuvinski fevdalci in

– leta 1355 se s smrtjo carja Dušana začne razkroj srbske srednjeveške države.

Ali bi te in take okoliščine bile primerne za zgodnje oblikovanje albanske države, ostane seveda zgolj zgodovinska spekulacija. Prišli so pač otomanski Turki in za skoraj pet stoletij bistveno in usodno usmerjali tokove tudi v etničnem smislu na Balkanu.

3. Središčni problem določitve »albanstva« pa je prej ko slej v *prepletenosti* albansko-srbskih *odnosov*. Že etnogenezi, ki zajemata iste prostore, se zgodovinsko zoperstavljata dva naroda. Razmerje moči med njima pa se meri v prvi vrsti, kot smo že povedali, skozi sposobnosti in možnosti definirati narodnost skozi državo.

Merjenje moči je tudi močno obeležilo zgodovinski spomin obeh narodov, srbskega in albanskega. Prav zato se ne gre čuditi, če se v veliki meri prevaja v rivalsko zgodovino pisje.

a) Srednjeveška Srbija, ki je doživela vrhunec ozemeljske *razprostranitve* za vladanja Dušana Stefana, ki so mu nadeli ime Silni (1308–1355), je eden od srbskih »argumentov«. Razširila je namreč oblast nad Albanijo kot tudi nad Makedonijo. Leta 1346 se je Dušan v Skopju okronal za carja Srbov in Helenov (Grkov) in tako nedvoumno poudaril svoje pretenzije na *bizantinsko* dediščino; osvojil je Tesalijo in Epir in naslednja osvojitve naj bi bila cilj vseh pretendentov na bizantinsko krono: Kostantinopel, Carigrad. Te pretenzije srbska država ni uresničila, pač pa so jo uresničili otomanski Turki.

Čeprav je Albanija dosegla posebno identiteto skozi omenjeno normansko in anžuvinsko definicijo, tega seveda Srbi tudi zaradi holistične težnje po celotnem bizantinskem nasledstvu niso sprejeli ne kot dejstvo ne kot zgodovinski spomin. Srednjeveško srbsko državotvorje take »individualnosti« Albancem ni priznalo.

Ko je otomansko cesarstvo nadvladalo, pa tudi le-to take individualnosti ni upoštevalo. In tudi to je pomembno.

V albansko-srbskih rivalstvih pa postane posebnega pomena način *prilagoditve otomanski oblasti*. To ni le vprašanje tistega, kar se je res zgodilo. Prilagodili so se mnogi srbski fevdalci. Kosovski mit (povezan s kosovskim bojem leta 1389) je

<sup>9</sup> Zbornik Albanci, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1984, str. 15

<sup>10</sup> Prvi zvezek Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb, MCMLV, str. 153



poraz spremenil tako rekoč v moralno zmago. Ta pa naj bi pričala o civilizacijskem in krščanskem poslanstvu Srbov v zoperstavljanju aziatstvu in islamu. Albanci pa naj bi »kot taki« bili ne le lahek turški plen, marveč »naravno« zaveznitvo.

b) Odpor turški nadoblasti pa je zarisal veliko brazdo tudi v albanski zgodovinski spomin. Ta odpor se povezuje z bržkone najbolj znanim in čaščenim junakom tega spomina Gjergja Kastriota, znanega kot Skenderbeu (Skemderbeg, okoli 1405–1468). Z njegovim imenom se povezuje tudi *samostojnost* v albanskem državotvorju in zato je Skenderbeg vsaj dvojni simbol albanske samobitnosti: nacionalni junak in borec zoper tujo oblast.

Je pa to državotvorje kontrastirano s srbskim, ki v istem času ni kazalo enake virulentnosti, prav tako podložno analizi, ki izhaja iz konteksta časa. Skenderbega so podpirale Benetke, prav tako mu je skušalo pomagati Neapeljsko kraljestvo, dve sili, ki sta imeli lastne pretenzije na albansko ozemlje, sta pa skozi Skenderbegov odpor skušali na svojstven način ustaviti turški prodor.

Odpor je prenehal leta 1478. Cela Albanija je postala del otomanskega imperija. Po miru med Mehmedom II. in Beneško republiko (1479) je postal Skader turški. Drač, ki je bil v beneški posesti po letu 1392, je padel pod otomansko oblast leta 1501. Središče Sandžaka<sup>11</sup> je postalo Skader. V njej sta bili današnja severna Albanija in Črna gora in tako stanje je trajalo do konca 16. stoletja. Turška oblast torej upravno ni zedinila Albanije.

Ostale pa so pod to oblastjo široke in uveljavljene plemenske samouprave. Razlika med Albanci in Črnogorci pa je pravzaprav omejena na jezik in religijo, kar je bilo dovolj za poznejše nacionalne ločitve.

Turška nadoblast je zarisala globoke sledove v albansko etničnost. Večji del je sprejel islam in se na ta način trdneje povezal z imperijem in po tej poti tudi nemalo Albancev služi v turški vojski in upravi.

V slednjem so imeli velike prednosti Grki, Srbi in tudi Črnogorci.

c) Zgodovinska dejstva seveda niso isto kot zgodovinski spomin.<sup>12</sup> Ker je prav tisti pred turško ekspanzijo določil miselne *stereotipe* in tisti, ki zadeva stanje, ki ga je otomanska oblast vzpostavila in štiri stoletja vzdrževala, je rekonstrukcija zgodovine te dobe še posebno kontrastna v srbsko-albanskih odnosih.

Med razcvetom srednjeveške srbske državnosti je albansko – srbsko etnično prepletanje kar močno zamegljeno, ker je prav Kosovo (ki mu Srbi raje rečejo Kosovo in Metohija) nekako v središču srbske države. Patrijaršija v Peči, tako rekoč simbol povezanosti pravoslavja in države, je utemeljena leta 1219. Prav na Kosovu so razsejani mnogi spomeniki, ki pričajo o moči srbskih vladarjev in hkrati z visoko umetniško vrednostjo dvigajo srbski nacionalni ponos.

Nič pa ne moremo dokončnega reči o etničnih razmerah na tem ozemlju srbsko-albanskega kontakta. Ni nam znana proporcionalnost »pričujočnosti«, ker je v zavesti časa srednjeveške državnosti bila etnična pripadnost manj pomembna.

Z nastopom otomanske oblasti pa je jasno, da so mesta utemeljevali Turki, v gorskem svetu pa so vztrajali etnični Albanci. Srbski argument dokazuje, da je prišlo do vztrajnega potiskanja srbstva, kar naj bi bilo nasilje, ki je jemalo le-temu področju lastnost dolgotrajne poseljenosti. Srbe naj bi odganjala turška oblast in tako delala prostor albanski poselitvi.

Končni udarec srbstvu na Kosovu naj bi zadale vojne otomanskega imperija

<sup>11</sup> Sandžak, kar sicer turško pomeni »zastava«, je bil glavna upravna enota in taka tudi v vojaškem smislu. Delil se je na vilajete in ti na nahije. Več sandžakov pa je sestavljalo pašaluk.

<sup>12</sup> Novejša zgodovina (Izbrana poglavja) (1981), poglavje: Zgodovina kot družbena zavest, str. 24–32.

z Avstrijo, Poljsko in Beneško republiko (v letih 1683–1699). Avstrija je namreč poklicala Srbe, naj se ji pridružijo v vojaški akciji. Prav isto je storjeno s katoliškimi Albanci, Klimenti. Vsaj 20.000 Srbov in Albancev se je vojskovalo na avstrijski strani.

General Enea Silvio Piccolomini je prodril do Skopja, po njegovi smrti je Georg Christian von Holstein zavzel celo Ljumo. Avstrijci so bili pri Kačaniku premagani (1690) in to je omogočilo stabilizacijo otomanskega imperija.

Nad avstrijskimi zavezniki (Srbi in Albanci) so se Turki maščevali in v strahu pred maščevanjem jih je veliko pobegnilo na avstrijsko ozemlje.

Vojna med avstrijskim in otomanskim cesarstvom (1736–1739) je bila repriza. Spet je izhod bil nekonkluziven in umik avstrijske vojske je zajel znova tudi Srbe s Kosova.

Na izpraznjene prostore so prišli Albanci. To je vsekakor eden močnih srbskih argumentov.

Prav posebej pa izhaja iz dejstva, da so vojaške sposobnosti in pripadništvo islamu omogočili Albancem prednostni položaj v otomanskem imperiju. Sestavljali so kar velik del sultanove garde. Bili so v državni upravi. Za Albance se je to izkazalo kot nekakšen dvorezen meč: prepozno so se od otomanskega cesarstva odlepili in tako zamudili njegovo rušenje, ki so ga sosedje, manj vpleteni v turške »zadeve«, bolje izkoristili. Za Srbe pa je to seveda, naj tako rečemo, argument kolaboracije.

#### 4. *Razpadanje otomanske oblasti na Balkanu so pospeševale*

– tuje sile, ki so si želele prigrabiti pomemben strateški prostor in so delovale v medsebojnem rivalstvu, in

– na ruševinah imperija nastajajoče države naslednice. Tudi slednje so bile v konfliktu in vse so delovale kot subimperialne in ekspanzivne silnice, čeprav pogosto v iluziji veličine, pogojene s svojo majhnostjo, in v naslonitvi na velike zunanje sile.

Albance je pravzaprav ta komocija in nastajanje povsem novih situacij na Balkanu v odnosu na skoraj vse dogajanje

##### a) *prehitelo.*

Razloge za to zamudništvo bi morda lahko strnili takole:

– večja je bila albanska prilagoditev turški oblasti, kot so to bile prilagoditve sosednjih narodov; morda lahko za izhodišče večji prilagoditvi vsaj deloma jemljemo dejstvo, da se je večina Albancev religiozno priklonila islamu, kar je v določeni meri moč jemati kot »državno religijo« in prek nje večjo udeležbo v otomanski (turški) upravi;

– pri Albancih je bila odločujoča ustanova milleta<sup>13</sup> ali milla, ki je zagotavljala drugovercem (posebej seveda kristjanom) versko in s tem latentno nacionalno avtonomijo, iz katere sta vzniknili tako nacionalna zavest kot težnja po suvereni državnosti;

– pomanjkanje državotvorne tradicije v zgodovinski neoporečni razpoznavnosti in čvrsti zabeleženosti v zgodovinskem spominu; albansko državotvorje (kot smo že razpravljali) je bilo preveč občasno in izpostavljeno državotvornim ambicijam sosedov in tujih sil;

– očitni sta bili večja izoliranost večjega dela albanskega naroda v formiranju od dinamičnih zunanjih vplivov in hkrati dokaj poudarjena plemenska razcepjenost.

<sup>13</sup> Politična zgodovina 20. stoletja, Ljubljana: DZS, 1985, str. 75

Tudi albansko zgodovino pisje v razvidni razpoznavnosti se je relativno pozno konstituiralo. Dolgo so zgodovino Albancev pisali »od zunaj«. <sup>14</sup> Zamujenega, ki je pri drugih kot druga albanska zamudništva obilno izkoriščeno v albansko škodo, ni bilo mogoče popraviti. Seveda to zgodovino pisje še zlasti po konstituiranju albanske države vztraja prav pri zgodovinsko dokazljivi državnosti. Pa tudi na tem področju zapoznelosti ne bo mogoče še nekaj časa odpraviti.

b) Ko je postalo jasno, da otomanski imperij dejansko izginja in z njim specifična oblika *zaščite* albanskih (nacionalnih) interesov pred grabežljivostjo sosedov, je bilo pravzaprav tako spoznanje za Albance prepozno. Albansko prebivalstvo sicer ni bilo pretirano pokorno turški oblasti, vendar je ta upornost bila na splošno posebnost »neukročenih« gorskih plemen in ni imela lastnih državotvornih ambicij, ni bila usmerjena na ločitev od imperija in, kar je najusodnejše, ni bila povezana z razpoznavnim nacionalnim programom.

V tem smislu je bila albanska zagodenost med plemensko neenotnostjo, turško nadoblast in ambicijami bolje državno organiziranih sosedov popolna.

Iz tega sledi, da Albanci pač niso imeli pravih neposrednih zaščitnikov. Drugače povedano, ni bilo zainteresiranih promotorjev ne albanske narodne identitete ne njene pravice do države. Nič kaj takega niso imeli Albanci kot, denimo: Grki, ki so lahko manipulirali in koketirali z velikimi simpatijami Evrope na temelju domnevne kontinuitete z antično grško (helensko) civilizacijo, katere neposredni dediči so prav Evropejci. Srbi so imeli zaščito pravoslavja in hkrati slovanstva Rusije in še most njenega prodiranja na Balkan naj bi bili. Črna gora je uživala izjemne simpatije in sama se je predstavljala kot ruska postojanka na pomembni strateški točki. Nemalo priznanja pa ji je prinesla njena junaška drža do Turkov.

Čeprav vsi Albanci niso bili muslimani, so jih sosedje radi za take oklicali. Skozi religiozne poenostavitve so tako postali »Turki«. To pa je bilo nadvse pomembno v kategorizacijah, ki v medetničnih odnosih in njihovih mednarodnih refleksijah delujejo nadvse učinkovito. Stoletni konflikt med krščanstvom in islamom, ki se je v veliki meri izkristaliziral prav na Balkanu, je imel v tovrstnih kategoriziranih velik, naj rečemo, propagandni učinek. Kako znamenit je lahko, nam kažejo tudi sodobne balkanske zdrahe, v katerih se njihovi akterji sploh ne odrekajo omenjenim zgodovinskim poenostavitvam.

Posebno učinkovito je bilo Albance imeti za Turke v smislu vladajoče plasti v otomanskem imperiju. Res pa je, da je pripadništvo islamu omogočalo boljše socialno promocijo in da je zlasti ob razpadanju otomanskega imperija krščanstvo bilo obeležje njenega rušenja.

c) Zapoznelost albanskega državotvorja so vsaj delno *nadomestili* nagli premiki, ki jih je povzročila

- krepitev držav – naslednic otomanskega imperija in
- hkrati s tem nemoč tega imperija zadržati se na Balkanu. K temu je pripomogel interes tujih sil, ki so v državno definirani Albaniji videle bodisi ustavljanje
- pretiranih osvajalskih politik balkanskih državic ali pa
- zagotovilo določenega ravnotežja med njimi in skozi Albanijo
- pričujočnost v balkanskih konfliktih.

Albanska gibanja k neodvisnosti pa so trpela zaradi notranjih sporov med vodilnimi velikaši in enotnost je motila določena regionalizacija, ki je poudarila

<sup>14</sup> O tem nekaj več v zborniku Albanci, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1984.

razlike med Albanci. Po drugi strani je že bila razvidna želja, naj bi vsi Albanci živeli v eni državi in naj bi se potemtakem oblikovala velika Albanija, kar je ostal v veliki meri maksimalni in optimalni albanski *nacionalni program*.

Bilo je kar veliko zavor tako za nastanek albanske države kot združenje vseh Albancev v eni državi.

Ko so zavezniki iz balkanske vojne podpisali mirovno pogodbo z otomskim imperijem (v maju 1913), je pravzaprav rešitev albanskega problema prepuščena *velikim silam*. Srbija in Grčija sta že dva dni po sklenitvi pogodbe podpisali zavezniško pogodbo, v kateri sta se sporazumeli o delitvi Albanije na interesne sfere: severno od reke Škumbine naj bi bila srbska in južno od nje grška. V balkanskih vojnah sta sosednji državi okupirali večji del Albanije. Prav to pa je dodatno izzvalo tuje vmešavanje – Avstro-Ogrska je podprla idejo Albanije in na ta način ustavljala Srbijo v njenem prodoru na Jadransko morje ter hkrati skušala parirati njenim še večjim in širšim ekspanzionističnim ambicijam. Te so ogrožale zlasti ozemlja, poseljena z južnimi Slovani. Še zlasti je Avstro-Ogrska postala odločna, ko je Srbija zavzela Tirano, Drač in Elbasan (novembra 1912) in ko je njena zaveznica Črna gora prodrla v Skader.

– Nemčija je imela svoje interese pri podpori Avstro-Ogrske, še zlasti je že položila pragove podpore Turčiji in iskala oporne točke tako ruski kot antantini konfrontaciji.

– Italija je imela svoje interese v Albaniji, ki jih ni mogla razviti naenkrat, so pa postali jasni v kontinuiteti, ko je izbruhnila prva svetovna vojna. Italija pravzaprav ni želela, da se okrepi Srbija na drugi strani Jadranskega morja. To je bila konstanta italijanske politike.<sup>15</sup>

– Rusija je ščitila interese Srbije in Črne gore. V tem je našla zagotovilo lastne imperialne konstante na poti k Carigradu. Ni pa šla tako daleč, da bi bila zaradi Albanije pripravljena stopiti v vojno.

– Francija in Velika Britanija sta oklevali. Njuni interesi so bili bolj zamotani: na eni strani sta skušali zavarovati preostanke otomanskega imperija, na drugi strani pa sta se oprijemali vsake možnosti, ki bi zadrževala Nemčijo v njenih političnih in drugih prodorih »na vzhod«. Francija je bila v precepu, ker je računala vsaj na nekatere balkanske državnice kot morebitne zaveznice v pričakovani vojni z Nemčijo.

č) Čeprav so velike sile zavarovale Albaniji *državnost* po velikem pretresu, kar so bile balkanske vojne (1912–1913), to še ni pomenilo, da se bo brez težav učvrstila. Z izborom nemškega princa Wilhelma von Wieda za »naslednjega suverenega kneza« Albanije so se notranje delitve prej poglobile, kot pa zacelile. Prav to je omogočalo dodatno tuje vmešavanje.

Srbija je podprla separatistične težnje na albanskem severu (miriditski poglavarji). Grčija ni nehala gledati na severni Epir ali južno Albanijo kot sfero svojega posebnega vpliva. Albanija je bila tudi zato skorajda v državljanski vojni. Ko se je začela prva svetovna vojna (1914), potemtakem v Albaniji ni bilo urejenega stanja. Razočarani in preplašeni nemški princ je pobegnil. Sosednje države so imele za »albanski prestol« pripravljene svoje varovance. Italija se ni mogla vzdržati pred učinkovitejšim vmešavanjem in je zavzela otok Seseno in mesto Valono. Grki so si spet podredili severni Epir in razglasili aneksijo južne Albanije. Črnogorci si niso mogli kaj, ker so kuhali hudo jezo, ko jim je s posegom velikih sil

<sup>15</sup> Pierre Renouvin: La crise européenne et le première guerre mondiale, prevod: Evropska kriza i prvi svjetski rat, Zagreb: Naprijed, 1965, str. 146

odvzet Skader in so ga pač znova osvojili. Srbi so si prilastili Elbasan, Tirano, Kavajo in Išmi.

Za vse te »intervencioniste« pa so nastali težji časi, ko je Bolgarija stopila v vojno na strani centralnih sil in ko je pred njihovo novo ofenzivo Srbija kapitulirala. Isto je morala storiti Črna gora. Srbska vojska in del državne uprave sta se umaknila po edini možni poti skozi Albanijo k jadranski obali, ki so jo nadzirali zavezniki iz antante. Umik skozi težko prehodne in poleg tega še zasnežene planine je bil za Srbe uničujoč. Nemalo je bilo Albancev, ki so komaj dočakali trenutek maščevanja za srbske pohode, ki so bili vse prej kot blagi. V Draču in Valoni so ostanke srbske vojske zavezniki vkrcali na ladje in prepeljali na otok Krf.

V Albanijo so vstopile avstrijske in bolgarske enote (1916) in tako so večji del okupirale centralne sile.

Njihov poraz (1918) je spet dramatično spremenil položaj v Albaniji kot okoli nje. Srbija je bila zmagovita in prav tako Grčija (čeprav je pristavila svoj lonček k zmagi šele, ko je bil izid vojne povsem razviden). Spet je bilo treba znova definirati Albanijo, kot vedno v odnosu na njene sosedo.

Bržkone je bil nov dejavnik enotnejši in odločnejši upor Albancev vsakovrtnim tujim okupacijam. Tudi enotnega stališča do njene delitve med sosedi ni bilo. Italija je morala zapustiti Valono in to je bilo restavraciji Albanije v prid. Italijanska vlada, ki je ostala brez plena, je pritisnila na vlado v Beogradu, kjer je bilo zdaj glavno mesto nove države, ki je postala Jugoslavija, da mora isto storiti. Velika Britanija je podprla obnovo Albanije v mejah iz leta 1913 in tako je leta 1920 znova dobila Albanija suverenost.

Potrdil in utrdil naj bi jo kongres v Lushnji (1920). Glavno mesto je premaknjeno v Tirano. Leta 1925 je Albanija razglašena za republiko, do prave in dejanske samostojnosti pa je bilo še daleč. Koliko je bilo laviranja, nam kaže prav primer njenega prvega predsednika Ahmeda Zoguja (1895–1961). Služil je v avstrijski vojski v prvi svetovni vojni. Po letu 1924 se je vezal na jugoslovansko podporo, po letu 1927 pa je Albanija postala dejanski italijanski protektorat.

d) Albanija, mednarodno priznana v mejah iz leta 1913, pa še zdaleč ni bila država *vseh Albancev*.

Projekt »velike Albanije« je ostal odmaknjen od uresničitve v prvi vrsti zaradi Kosova. Le-to je Srbija z vsemi problemi in nedorečenostmi prinesla v Jugoslavijo. Politika Jugoslavije oziroma Srbije pa je imela posebno kontinuiteto:

– ločena naj bi bila v vsakem smislu politična identiteta, ki je bila Kraljevina Albanija, od pokrajnin, naseljenih z Albanci, ki se povsem drugače politično definirajo,

– albanski problem se je reševal z represijo, spreminjanjem obstoječe etnične razporeditve z odseljevanjem Albancev in priseljevanjem Srbov in Črnogorcev,

– vmešavanje v notranje zadeve albanske države pa naj bi bilo dodatni varovalni mehanizem pred zahtevami albanskega zedinjenja in hkrati naj bi pariralo drugim poseganjem po albanskem ozemlju in vsiljevanjem skrbništva, pri čemer je bila še posebej dejavna Italija.

Slednje rivalstvo je Italija rešila v aprilu 1939 z okupacijo Albanije. Italijanske enote niso naletele na kak pomemben odpor. Kralj Zogu je pobegnil. Albanska narodna skupščina pa je albansko kraljevsko krono dodelila italijanskemu kralju Viktorju Emanuellu III.

Jugoslavija je vsekakor štela italijanski poseg tako drastične narave za poraz svoje albanske politike, je pa kislo sprejela zagotovila italijanske (fašistične) vlade

Benita Mussolinija, da jugoslovanski interesi ne bodo oškodovani. Pravzaprav je bila Jugoslavija brez moči, kajti že se je znašla v kleščah nastopajočega pritiska tretjega (nemškega) rajha Adolfa Hitlerja, ki je dejansko varoval in ščitil italijanske imperialne posege na Balkanu. Ti posegi so bili nekakšna delitev interesnih con med silami osi (Berlin–Rim).

Iz Albanije je Italija napadla Grčijo. To naj bi potrdilo omenjeno delitev interesnih con na Balkanu. Vojaška akcija Italijanov pa je bila klavrna in vprašanje izida vojne je moral reševati z neposredno intervencijo tretji (nemški) rajh. Na Balkanu so nastale nove razmere, ker je ta intervencija šla skozi uničenje Jugoslavije (aprila 1941). Prav v tem kontekstu je Italija lahko razširila meje podrejene Albanije in nastala je dejansko *velika Albanija*, kar ni bilo le zadoščenje italijanskih interesov, marveč tudi v veliki meri albanskih zgodovinskih sanj.

Pod enotno upravo take Albanije je prišlo pravzaprav celotno albansko etnično ozemlje. Poleg Kosova in delov zahodne Makedonije še južni Epir, ki je vzet Grčiji (Albanci mu rečejo Čamerija). Grčija je štela Albanijo za agresorja in med dvema državama, kar je mednarodnopravno težko razvozlati, ker Albanija ni bila povsem samostojna država, naj bi obstajalo vojno stanje (objavljeno 28. oktobra 1941). To vojno stanje je pravzaprav ukinjeno šele 28. avgusta 1987, ko je bil albanski realsocialistični režim, ki je tako vojno stanje »podedoval«, že na svojem koncu.

e) Druga svetovna vojna je bila na Balkanu tuja okupacija, pa še državljanska vojna in *konflikt* etnij, prepletenih in v marsičem zoperstavljenih, pa še verska pripadnost se je poudarila. Albanija je bila potrdilo tega pravila, čeprav tudi specifično področje. Do italijanske kapitulacije (septembra 1943) je zavezanost veliki Albaniji odlagala narodnoosvobodilni odpor, z nemško okupacijo pa se je pod vodstvom komunistov in ob pomoči tovrstnega gibanja na tleh razkosane Jugoslavije tak odpor kar močno razplamtel. Elementi državljanske vojne so bili tudi med Albanci interpolirani še posebej v iskanje razrešitve vprašanj družbene ureditve in še posebej narodnega vprašanja.

Jugoslovanska pomoč pri zmagi osvobodilnega gibanja, ki ga je vodila Komunistična partija, je bila pomembna. Niso pa tudi na taki zasnovi mogli doseči trajnejše ureditve konsolidacije meddržavni odnosi, obremenjeni z vsemi podedovanostmi nezaupanja in konfliktnimi situacijami. Še zlasti je bilo tako, ker so se vzpostavile predvojne državne meje in Albanci niso uresničili prav zaradi tega svojih nacionalnih želja po združitvi.

Spor Jugoslavije s Kominformom, kar je pomenilo zoperstavljanje sovjetski nadvladi, je imel za Albanijo prav posebne nadstavke. Albansko vodstvo, ki se je vse bolj združevalo okoli Enverja Hoxhe, je izključitev Jugoslavije iz bloka (real)-socialističnih držav izkoristilo za prekinitev vseh odnosov in tako se je Albanija dejansko izolirala.<sup>16</sup> Izolacija se je izpopolnjevala, ko je Albanija postopoma zavrgla tudi sovjetsko zavezništvo. Epizoda naslanjanja na LR Kitajsko kot sovjetsko tekmo je bila razmeroma kratka in izolacija Albanije je postala skoraj popolna.

Država se je dejansko organizirala kot posebne vrste koncentracijske taborišče. Politični teror je bil tako velik, da je (do leta 1992) neposredno prizadel vsaj eno tretjino prebivalstva. Cele družine so deportirane v delovna taborišča. Ko se je režim podrl, je bilo v zaporih okoli 20.000 ljudi. Skoraj nerešljiv je bil problem njihove družbene reintegracije. Padec režima, ki se je hvalil s svojim

<sup>16</sup> Politična zgodovina 20. stoletja (1985), str. 325

socializmom, je bil skoraj nezaznaven, kar je tudi kazalo na njegovo dejansko vkoreninjenost v albansko družbo.

»Demokratska« Albanija je vsekakor podedovala veliko več problemov kot kateri koli drugi padli realsocialistični režim. Predvsem pa je prevzel močno obubožano in razvojno brezperspektivno državo in seveda nerešeno albansko narodno vprašanje.

5. *Sodobne razpoinice* albanskega vprašanja so vsekakor v znamenju razdruženosti in raznotere državne pripadnosti tistih, ki jih je moč šteti za etnične Albance. Ta razdeljenost še zdaleč ne pomeni določene začasnosti, kot je to morda možno sklepati pri nekaterih drugih »razdruženih narodih«. Poleg tega pa je vpeta in ujeta v vsaj tri prepletajoče se razsežnosti:

– splošna balkanska razdivjanost etnonacionalizmov in stopnjevalnih teženj po raznovrstnih etničnih čiščenjih in maksimalizaciji ozemlja;

– razkroj Jugoslavije, ki po eni plati albansko prebivalstvo v republiki Albaniji vsaj formalno deli na tri države (Srbijo, Črno goro in Makedonijo), po drugi plati pa do skrajnosti napenja srbsko-albanska rivalstva in poudarja popolno nezdružljivost nacionalnih interesov;

– konec in žalosten propad realsocialističnega režima v Republiki Albaniji, ki je sicer suverena država, vendar je njena suverenost resno ogrožena z razvojnimi problemi in nujnostjo ter neizogibnostjo zunanje pomoči v njeni utrditvi.

a) Splošna kriza jugoslovanske države in njeno nasilno razpadanje sta prav gotovo imeli na Albance poseben vpliv

– zaradi virulentnosti srbskega nacionalizma, ki se je utrdil prav v konfrontaciji z Albanci na Kosovu, in

– zaradi težnje Albancev, da se iz krize jugoslovanske države rešijo z vzpostavitvijo lastne republike oziroma da jo izkoristijo z uveljavitvijo države, ki bi imela izrazito težnjo po pridružitvi Albaniji.

»Kosovsko vprašanje« je znova sproženo najprej kot »ustavno« vprašanje, ko se je pisala ustava iz leta 1974. Le-ta je dejansko preuredila Jugoslavijo na zvezne enote in dala Kosovu avtonomijo, skorajda enako, kot so jo imele zvezne enote republike. Potem se je to »vprašanje« aktualiziralo leta 1977, ko naj bi ustava zaživela in je pri tem naletela na odpore Srbov, ki so doumeli, da avtonomija Kosova kot tudi avtonomija Vojvodine razpoznavno deli SR Srbijo na tri dele in daje avtonomijam dejanska ustavna jamstva.

Kosovski »vozel« se je zapletel s Titovo smrtjo (1980), s katero je izginila politična silnica kot kombinacija federativnosti in centralizma z oporo v Zvezi komunistov in v Jugoslovanski ljudski armadi. Republiške »partije« so se osamosvajale in vse manj je bilo dejavnikov »zvezne« države kot ravnotežja republiškim separatizmom. V teh razmerah nastopa »srbsko vprašanje« oziroma se začenja kot »albansko«.

Srbsko in z njim povezano albansko vprašanje na Kosovu je dejansko uvod v celi vrsti konfliktov. Srbska oblast, ki se je konstituirala med kipenjem nacionalizmov na Balkanu, je kazala vse manj zanimanja za Jugoslavijo tam, kjer ni razvidne srbske etnične pričujočnosti, in se usmerila na veliko Srbijo. Geslo je bilo enostavno in učinkovito: vsi Srbi morajo živeti v eni državi in ta država je Srbija. Povsod morajo biti ne glede na dejanske etnične razporeditve Srbi vladajoči narod. Seveda se je geslo začelo uresničevati najprej na Kosovu. Tu je nova srbska oblast dokaj naglo ukinila samoupravo, potisnila albanščino iz javne rabe, zadušila albansko šolstvo in z vso močjo represije dala srbski manjšini položaj

izrazite superiornosti, dejansko vladajočega naroda, kar naj bi bila temeljna ovira albanskemu separatizmu.

Paralelno z naskokom na kosovsko avtonomijo je razpadala Jugoslavija. Ni seveda bilo edino žarišče razpadanja v nasilnem spreminjanju ustavne ureditve. Srbsko nacionalistično vodstvo, ki je sicer izkoristilo vse prednosti uzurpacije kontinuitete z realsocialističnim režimom, ni moglo skriti temeljne namere: Srbija je izgubljala pravzaprav perspektivno najpomembnejšo bitko, bitko gospodarskega razvoja. Razvitejši deli Jugoslavije so kljub raznim zavoram in mehanizmom razporeditve narodnega dohodka gospodarsko bitko vztrajno dobivali. To dejstvo je sicer zamegljevano z nacionalističnim vzklikanjem na vseh koncih in krajih in pretvarjano, da bi zoperstavljeni nacionalizmi našli dodatne opore v geslu o tem, kako so vselej izkoriščevalci »oni drugi«.

Za Kosovo je imel ta proces poseben pomen. Tudi tam je vzpostavljeno bojno polje v možnostih, da se celoten problem, politični in gospodarskorazvojni, naj tako rečemo, jugoslovanizira. Kosovo bi se namreč lahko pripelo na Jugoslavijo kot celoto in deloma so se že kazale realne možnosti rešitve kosovskega vprašanja v tej smeri. Tega pa Srbija enostavno ni mogla prenesti.

b) *Velika dilema* Jugoslavije je potemtakem bila, ali bo prevladala logika gospodarske razvitosti in razvoja in s tem dohitevanje Evrope in vključevanje vanjo, ali pa bo zmagala retrogradna ideja politične prevlade, v kateri je najštevilnejši narod, Srbi, izkazoval hegemonistične predprave. Dilemo je razpadanje realsocialističnega režima, ki ga infuzija samoupravne korekture ni mogla ustaviti, poudarilo. Padel pa je tudi, naj povemo metaforično, berlinski zid in uničen je blok socialističnih držav, in to tako da je njegova egida, Sovjetska zveza, povsem izginila kot realna sila v mednarodnih odnosih. V tem smislu so se močno spremenile geopolitične okoliščine, v katerih je Jugoslavija nastala in obstajala.<sup>17</sup>

Albanci so bili torej dvojno zapleteni v te procese, kajti prav tako dramatično kot sistem v Jugoslaviji, se je rušil tisti v Albaniji. V tem smislu so se z razpadom Jugoslavije možnosti redefiniranja albanske nacionalne politike prej razprle kot zožile.

Prvič, treba je čakati na izhod bojev za srbsko vprašanje in nič še ni določeno, kako bo razrešeno.

Drugič, na novo se razporejajo balkanske sile in silnice v vakuumu, ki ga je propad Jugoslavije naredil.

Tretjič, nič še ni dokončno razpoznavno, kako se bo do novih »mešanj kart« opredelila mednarodna skupnost. Njeno cincanje in negotovost v jugoslovanski krizi ne obetata kako bolj čvrsto stališče v splošnih balkanskih zadevah.

Četrtrič, sosedi, ki so vselej tako usodno določali položaj Albanije in Albancev in ustavljali albanske načrte o državi »vseh Albancev«, prav gotovo ne kanijo prenehati s forsiranjem svojih interesov, ki so v albansko škodo.

Petič, navezati dovolj močno zunajregionalno ali, naj rečemo, zunajbalkansko zaveznitvo se je za Albance že izkazalo kot cilj, ki ga ni bilo mogoče trajno stabilizirati.

c) Reševanje albanskega nacionalnega problema je posebej *oteženo*, ker matična država Albancev, Republika Albanija z glavnim mestom Tirano, kot smo že povedali, plava v številnih težavah. Niso le gospodarske, gre tako rekoč za redefiniranje državnosti in vzpostavitev skoraj vseh manjkajočih ustanov civilne družbe.

<sup>17</sup> Zgodovinske determinante jugoslovanske države, Teorija in praksa, Ljubljana, let. XXVII, št. 5, maj 1990



Režim Enverja Hoxhe se je iztekel s smrtjo diktatorja (1985) le postopoma. Ta režim pa je državo izoliral od celega sveta, tavajoč v utvarah o avtarkiji »resničnega socializma«. Obdal se je z mitologijo, ki je pravzaprav bila zaostanek preostankov skrajnega marksizma – leninizma, uporabljenega v zaostali državi z neustreznimi načini gospodarjenja. Capljal je na vseh razvojnih področjih za dinamičnimi tokovi sodobnega sveta in bremenom zgodovinske zaostalosti je dodal ideološko blokado (resničnega napredka).

Ko se je režim po štiridesetih letih razdril, je pustil pravo pogorišče. V določeni meri ga ponazarja obrambna paranoja z okoli 700.000 bunkerji, ki jih je režim posejal kot dokaz ogroženosti Albanije. Prav zaradi tega je rekonstrukcija Albanije zapletena zadeva in bržkone nepredvidljivo dolg proces. V postdiktatorskem času, ko naj bi zmagala načela demokracije, je v letih 1991 in 1992 realni (narodni) dohodek na primer padel za celih 55%. Industrijska proizvodnja se je znižala za celih 60%, kar je največji kolaps med nekdanjimi državami »realnega socializma«.<sup>18</sup> Državi je zagrozila lakota, ki jo je lahko odvrnila le človekoljubna pomoč od zunaj. Iz prodaje hrane iz te pomoči ima albanska vlada glavni vir dohodkov, drugih skoraj ni.

V situaciji demoralizacije in pomanjkanja perspektiv pritiskajo lastniki, ki jim država vrača odvzeto posest. Oblegajo sodišča, ko mora država povsem znova zgraditi pravosodni sistem, ki ga Albanija ni poznala vsaj trideset let.

V Albaniji je pravzaprav treba rekonstruirati vse.

č) Za ponazoritev lahko izberemo problem rekonstrukcije *verskega življenja* oziroma restitucijo ukinjenih ver in cerkva. Albanija se je namreč za časa diktature Enverja Hoxhe oklicala za ateistično državo in prepovedala vsako versko dejavnost, odvzela kultne zgradbe in ukinila verske organizacije. Statistika iz leta 1991 je preštela kar 74% ateistov, le 21% prebivalstva se je deklariralo za muslimane, kristjanov vseh denominacij pa naj bi bilo le 5% ali 160.000 prebivalcev Albanije. Korektura teh podatkov danes prišteva k muslimanom kar 70% prebivalstva, za pravoslavne se ima 20% in za katolike 10%.

Taka restitucija se zna izkazati za problematično, pač pa je mogoče, da bo znovično dovoljena deklaracija verske pripadnosti, ki bi se utegnila približati omenjeni razdeljenosti (70:20:10), povzročala določene kulturne deljenosti, kar se je izkazalo usodno in tragično na primer v verskem pluralizmu Bosne in Hercegovine in ta razdiralni model ni le na to nekdanjo jugoslovansko republiko omejen.

Pa še posebno razsežnost albanskih religiozno-kulturnih deljenosti je treba poudariti. Tako so na primer skozi pravoslavje že vstopili »grška komponenta« in poskusi grškega vmešavanja. Grška manjšina v južni Albaniji (severnem Epiru) sicer ni pretirano velika, v uradnih statistikah je zabeležena z 1,8% pričujočnostjo (Republika Albanija pa ima 4,760.000 prebivalcev). Albanski census (iz leta 1989) je naštel le 60.000 Grkov, grški nacionalisti pa so jih našli v Albaniji kar 400.000 in tu je zadeva nadvse konfliktna. Grki namreč mešajo versko in narodno pripadnost: vsi, ki so pravoslavne vere, so s tem že Grki.

Deloma je problem olajšal, ga je pa hkrati tudi zapletel, veliki eksodus v Grčijo prav iz severnega Epira (migranti naj bi šteli 250.000 ali pa celo 400.000 ljudi). Grčija je menila, da bi ji to migracijsko premikanje utegnilo koristiti v politiki vpliva v Albaniji, dobila pa je na ta način tudi ceno

<sup>18</sup> Albania: Oh, dear, *The Economist*, London, June 5th, 1993, p. 33

delovno silo. V letu 1993 je bilo že moč zapaziti grško nervozo zaradi velikega števila migrantov, ki bržkone ne bodo hoteli priznati svojega »grštva«.

Prav skozi rekonstrukcijo pravoslavne cerkve v Albaniji pa je Grčija precej pričakovala. Grška pričujočnost bi se lahko intenzivirala. Pravoslavne cerkve naj bi sicer bile samoupravne ali avtokefalne,<sup>19</sup> vendar se je pravoslavje v Albaniji ponovno vzpostavljalo z »eksportom« grških prelatov. Tako je poslan v Albanijo Anastasios Iannoulatos; najprej je začel iskati preostale pravoslavne duhovnike in ni jih našel več kot 11, »starih in zelo utrujenih«.<sup>20</sup> Takoj je posvetil nove duhovnike.

Albanska vlada pa je postala pozorna. Predsednik Sali Berisha je sicer privolil v imenovanje Anastasiosa, ki ga je sicer apuntiral carigrajski patriarh v vlogi pravoslavnega (ekumenskega) »prvega patriarha«, ugovarjal pa je postavljanju treh drugih, prav tako grških metropolitov, rekoč, naj jih najdejo kjer koli, le Grki naj bi ne bili prav vsi.

Tovrstne dileme so poudarjene zaradi izrazite vloge, ki jo igra pravoslavna cerkev kot »hrbtenica grškega nacionalizma« in neomajna zagovornica istosti grške nacionalne in pravoslavne religiozne identitete.<sup>21</sup>

Prej ko slej pa prihaja do izraza dejstvo, da so Albanci (vsaj formalno) zvečine muslimani. To jih povsem pričakovano nagiba k islamski zavezi tako na Balkanu, kjer se kaže tudi v simpatijah do Muslimanov v Bosni in Hercegovini, kot tudi v »svetovnem« merilu. Turčija pa je spet nekako najbolj pri roki, da oblikuje »islamski lok«. Raztezal naj bi se od Albanije do Centralne Azije, kjer se konstituirajo islamske republike na ruševinah razpadle Sovjetske zveze.

»Pravoslavna os« naj bi »islamsko« preprečila. V njej pa naj bi bili Grčija, na splošno turška nasprotnica, pa še Srbija, ki so ji prav Muslimani najbolj napoti pri uresničitvi velike Srbije, morda pa bi v to zavezo lahko povabili še Bolgarijo in Romunijo. Tudi Bolgarija na primer ima probleme s preveliko islamsko (turško) manjšino. Nebojša Popov<sup>22</sup> pravi, da srbski nacionalisti po krahu realnega socializma pozivajo celo k »solidarnosti pravoslavnih narodov v odporu Zahodu (kar pomeni katoliško-protestantska Evropa). Poleg pravoslavnega »kolektivizma« se kar hitro lahko doda še zgodovinsko preizkušeni vseslovanski ali panslovanski.

Za Albance je nedvoumna nevarnost, da imata grško in srbsko pravoslavje mnoge stične točke. Skozi pravoslavje kujeta učinkovito »zgodovinsko« zvezo.

Kar zadeva Albanijo in Albance, pa so tako Grki kot Srbi s poudarjanjem pravoslavja tudi v Albaniji v sporu z islamom, seveda predvsem tistim, ki išče opore v Turčiji. Sprva po padcu diktature (1990) so Grki intenzivno prodirali v Albanijo tudi drugače; vlagali so v maloprodajno mrežo, vzpostavljali mrežo storitvenih dejavnosti, bili zainteresirani za proizvodnjo hrane. Turčija je vstopala skozi, naj tako rečemo, državna vrata in kazala zanimanje za industrijo nafte, kroma in bakra, kar je bogastvo Albanije. Prav tako se je uspešno pojavila skozi albanske oborožene sile, saj se že v turških vojaških akademijah šola veliko bodočih albanskih oficirjev. Velikega pomena sta turška pomoč kosovskim Albancem in obsodba srbske politike. Ne gre pri celi stvari pozabiti, da v Turčiji živi okoli tri

<sup>19</sup> To splošno načelo naj bi dajalo organizacijsko in upravno samostojnost znotraj državnih meja, pa niso vse pravoslavne cerkve pri tem dosledne. Glej: *Identiteta*, Ljubljana: FDV, 1933, str. 298

<sup>20</sup> Sylvie Kauffmann: *Le retour de Dieu*, *Le Monde*, Paris, 24 avril 1993, p. 3

<sup>21</sup> Kje je Makedonija in kdo so Makedonci, *Teorija in praksa*, Ljubljana, Let. XXIX, št. 11–12, str. 117

<sup>22</sup> Srbski populizam. Od marginalne do dominantne pojave, Specialni dodatak u *Vremenu*, Beograd, br. 135, 24. V. 1993, str. 4

milijone ljudi, ki imajo albanski izvor. Med njimi so tudi tisti, ki so jih izseljevali iz Jugoslavije.

Rekonstrukcijo »tretje« albanske religioznosti in cerkvenosti je skušal podpreti s svojim osebnim obiskom papež Janez Pavel II. (aprila 1993). Poudaril je Skader (Skhoder) kot katoliško versko središče. Ne gre pozabiti, da so Albanci iz Črne gore večinsko katoliki. Rekonstrukcija Katoliške cerkve utegne biti nagla in učinkovita skozi »mednarodno pomoč«, ki bo denarno podprla vzpostavljanje cerkva in sakralnih objektov in še posebej v izpopolnitvi duhovništva.

S Svetim sedežem (Vatikanom) je Albanija vzpostavila diplomatske odnose. Vatikan je imenoval nuncija v Tirani (mgr. Ivan Diasa, ki je po rodu Indijec), papež je posvetil štiri škofe in najavlja se daljna popolnitev cerkvenih kadrov.

Konec albanskega realsocializma, ki je imel posebno ekstremne oblike v utemeljevanju ateistične države, je vsekakor na področju rekonstrukcije cerkva in religioznosti, lahko najava mnogih problemov. Mnogi razdori najdejo lahko konfesionalne iztočnice. Prav tako se je zgodilo v albanski sosesčini, kjer je (verska) konfesionalna pripadnost razdrla obstoječo državnost in se prelevila v ubijalske vojne in razdivjani nacionalizem z versko podlago.

Se bo Albanija temu izognila?

Možno je, da se bo, ker želje po narodni enotnosti na etnični podlagi še vedno prevladujejo in še niso prekrte s tradicijami verskih vojn. Vprašanje pa je, ali bodo razdivjani konfesionalni spori v sosedstvu pustili Albance »pri miru«, ali jo bodo obšli.

### Za sklep

bi bržkone bilo treba povedati, da so tudi za Albanijo in Albance nastopile nove dileme:

– Z zlomom realnega socializma in njegovih blokovskih povezav nastopa čas novih razporeditev strateških in drugih interesov na Balkanu. Morda še niso povsem definirani in izoblikovani; vendar ne bomo mogli iti mimo albanskega narodnega vprašanja.

– Graditev postrealsocialističnih družb in njihovih političnih sistemov, da o gospodarski strukturi ne govorimo, je lahko dolg in zapleten proces. V njem bo veliko motenj in hkrati priložnosti za tuja vmešavanja v različne vrste in namembe.

– Deljenost na razvite in nerazvite države Balkan skoraj v celoti prizadeva zaradi zaostajanja v razvojnem smislu, ki ga spori in vojne dejansko ustavljajo.

– Razdivjanost etničnih nacionalizmov ne kaže pravega jenjanja in ni moč predvideti grozot v njegovem razdiralnem koncu.

Slednje pa je vsekakor posebno poglavje pogleda na Balkan »od zunaj«. Gre za anahronizem, ki je retrogradne narave v času, ko se postavljajo povsem drugačni razvojni problemi v razvitem svetu. Hkrati je tako anahronično dogajanje lahko deležno zmrdovanja. Kot da bi se vsi vračali daleč v preteklost, v zgodovino, ki je obujana le v konfliktnosti in mitologiji.

Albanija in Albanci se bržkone ne bodo mogli odtegniti temu anahronizmu, ker so preveč tesno vpeti v celotno dogajanje na Balkanu. Poleg tega se zdi, kot da bi se zgodovina prav za Albance na poseben način *ponavljala*. Tako kot so zamudili balkansko državotvorno mrzlico v 19. stoletju in prepozno izdelali nacionalni program, so še naprej ostali ranljivi v mnogih zaostajanjih. Tudi iz »socialističnega« režima, ki je bil ekstremen v napakah in je Albaniji naložil

popolno izolacijo, je bil izhod v marsičem zamudniški. Vse to poudarja težave razvoja in stanje revščine.

Naj najdemo še določeno albansko »prednost« v tem komparativnem zaostajanju. Morda je to visoka rodnost. Povprečna starost Albancev v Republiki Albaniji je 27 let.<sup>23</sup> Demografski pokazatelji na Kosovu dejansko upravljajo srbsko politiko v obup. Bržkone je prav ta situacija veliko pripomogla k srbski nepopustljivosti.

Ni mogoče dvomiti, da bo strategija sprtih balkanskih nacionalnosti slonela tudi na demografiji. Zgodovinski argumenti praviloma pred njo popuščajo, če niso vztrajno v koraboraciji z vojaško silo in premočjo oziroma če jih ne zavrača premišljena in odmerjena državna politika.

---

<sup>23</sup> J. de la G.: Des logements pour l'Albanie, *Le Monde*, Paris, 10 avril 1993, p. 15